

ZIMOWE GRZYBY U PROGĘ WIOSNY

Maria Olszowska (Mrągowo)

Zima jest czasem uśpienia przyrody, ale nie oznacza to wcale, że wszystkie organizmy „śpią”. Pod koniec zimy warto spacerować po lesie, uważnie się rozglądać i patrzeć nie tylko „pod nogi”, ale też na drzewa, bo zobaczyć można grzyby niezwykle, zachwycające pięknymi barwami, osobliwym kształtem owocników nie przypominających znanych nam prawdziwków, maślaków ani koźlaków. Owocniki zimowych grzybów bywają niewielkie i mierzą od 1 milimetra do kilku centymetrów. Większe z grzybów rzucają się w oczy dzięki swoim kontrastowym, jaskrawym barwom i tych z pewnością nie przeoczymy. Naszej uwadze mogą umknąć te, których wielkość jest tak mała, że najlepiej oglądać je pod lupą.

Ryc. 1. Czarka szkarłatna w kolorze pomarańczowym. Fot. M. Olszowska.

Między zeszlórocznymi liśćmi i resztkami śniegu czerwieni się czarka szkarłatna (*Sarcosypha austriaca*) (Ryc. 1). Jej jaskrawa barwa pięknie kontrastuje z otoczeniem. Spotkać ją można na uschniętych gałązkach od grudnia aż do maja. Miseczkowate owocniki są niejadalne i mogą mierzyć od 2 do 5 cm średnicy. Wnętrze czarki bywa jaskrawoczerwone lub pomarańczowe, zaś powierzchnia zewnętrzna brudnobiało-ochrowa, pokryta jest drobnymi włoskami. Czasem owocnik posiada białawy trzon. Na krzewach wypatrzeć można uszaka bżowego (*Auricularia auricula-judae*) (Ryc. 2). To pasożyt krzewów i drzew liściastych. Rośnie w czasie łagodnej zimy. Tworzy chrząstkowate, nietypowe owocniki wielkości od 3 do 10 cm koloru

czerwono-brązowego, żółto-brązowego, a nawet czarnego. Młode są najpierw kielichowate, potem miseczkowate, a dojrzałe tarczowate w kształcie małżowiny usznej. Zewnętrzna strona „małżowiny” jest aksamitna, delikatnie owłosiona, zaś wnętrze bywa gładkie lub faliste z lśniącą warstwą rodzajną (hymenium),

Ryc. 2. Żółto-brązowy uszak bżowy. Fot. M. Olszowska.

wytwarzającą białawe zarodniki. Uszak bżowy był nigdy zbierany w celach spożywczych. Jednak jego owocniki są w smaku obojętne. Grzyb ten zwany jest także uchem Judasza. Podobno Judasz powiesił się na krzewie bzu czarnego i stąd miałyby pochodzić jego nazwa. Na sąsiednim bezlistnym drzewie widoczne jest skupisko pomarańczowo-żółtych owocników trzęsaka pomarańczowożółtego (*Tremella mesenterica*) (Ryc. 3), średnicy 1–5 cm. Jego owocniki zimą oraz wczesną wiosną występują szczególnie licznie. Są niejadalne, pofałdowane, nieregularnie kępiaste o galaretowatej konsystencji. Grzyb występuje także na opadłych gałęziach drzew liściastych, zwłaszcza buków, dębów, leszczyn i jesionów.

W lesie żyją też grzyby, które się w oczy nie rzucają ze względu na niewielkie rozmiary, choć są równie kolorowe jak czarka szkarłatna czy trzęsak pomarańczowożółty. Na okorowanym drewnie drzew liściastych natrafimy na niejadalne brudnofioletowe owocniki galaretnicy pucharkowatej (*Ascocoryne cylichnium*) (Ryc. 4). Młode grzyby są miseczkowate lub talerzykowate zaś starsze pucharkowate, często

pomarszczone, wielkości od 5 do 30 mm. Miąższ owocników ma konsystencję galaretowatą bez smaku i bez zapachu. Grzyb często rośnie w niewielkich sku-

Ryc. 3. Trzęsak pomarańczowo-żółty. Fot. M. Olszowska.

piskach i gdy jest mokry, pięknie błyszczy. Spotkamy go jesienią i zimą aż do przedwiośnia. Pod modrzewiami przyjrzymy się opadłym gałązkom. Niby nic ciekawego, a jednak... Znajdziemy tu ładnego niejadłalnego maleńkiego grzybka, wełniczkę pasożytni-

Ryc. 4. Skupisko owocników galaretnicy pucharkowatej. Fot. M. Olszowska.

czą (*Lachnellula willkommii*) (Ryc. 5). Najmniejsze owocniki makroskopowo wyglądają na gałązce jak białe kropki (wielkość 1 mm), w nieco większych

(do 5 mm) da się zauważyć pomarańczowe środki. Owocniki oglądane pod lupką mają kształt miseczek o brzegach biało owłosionych i pomarańczowo-żół-

Ryc. 5. Wełniczka pasożytnicza. Fot. M. Olszowska.

tym środkiem. Przypominają maleńkie stokrotki, jakby dla ozdoby przyklejone do modrzewiowych gałązek. Te grzybowe „kwiatki” znajdziemy na opadłych gałązkach modrzewia w ciągu całego roku. Osobliwym gatunkiem jest twardnica bulwiasta (*Dumontinia tu-*

Ryc. 6. Twardnica bulwiasta. Fot. M. Olszowska.

berosa) (Ryc. 6). To grzyb często spotykany w lasach i liściastych zaroślach. Twardnica jest wyspecjalizowanym pasożytem zawilca gajowego i pasożytuje na jego korzeniach. Na początku marca widoczne są młode pucharkowate owocniki w barwach kasztanobrzązowych lub czerwobrzązowych, których brzeg jest zawinięty do wewnątrz. Starszy owocnik posiada kształt talerzykowaty lub tarczowaty o średnicy 1–3 cm. Zaatakowany przez twardnicę zawilec wprawdzie nie ginie, ale już nie zakwitnie.

Grzyby obok roślin i zwierząt stanowią osobne królestwo. Podobnie jak zwierzęta wszystkie są cudzożywne (heterotroficzne). Nie są w stanie wytworzyć związków pokarmowych, jak to robią rośliny, organizmy samożywne (autotroficzne), dlatego muszą pobierać gotowe związki pokarmowe. Ich źródłem mogą być dla grzybów saprotroficznych martwe szczątki organiczne (ściółka, padlina), dla pasożytów

inne żywe organizmy. Grzyby mykoryzowe pobierają pokarm od roślin, z którymi żyją w symbiozie. Saprotrofy pełnią w ekosystemach rolę reducentów. Rozkładają martwą materię organiczną do prostszych związków organicznych i nieorganicznych, zapewniając w ten sposób odwieczny obieg materii w przyrodzie. Grzyby pasożytnicze atakując osobniki chore i słabe, regulują liczebność organizmów.

JUBILEUSZ 140-LECIA POLSKIEGO TOWARZYSTWA PRZYRODNIKÓW IM. KOPERNIKA

Jubileusz 140-lecia istnienia Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika (PTP im. Kopernika) odbył się 18 grudnia 2015 pod patronatem Prezydenta Miasta Krakowa prof. Jacka Majchrowskiego.

Towarzystwo ma szczególne związki z Krakowem, bo tutaj ma swoją siedzibę Zarząd Główny i redakcja czasopisma *Wszechświat*. W Krakowie odbywa się też najwięcej imprez organizowanych przez Towarzystwo. Uroczystości jubileuszowe odbyły się w siedzibie Polskiej Akademii Umiejętności (PAU) w Krakowie, a złożyły się na nią sesja na temat historii Towarzystwa oraz roli towarzystw naukowych w upowszechnianiu i popularyzacji nauki, program muzyczno-naukowy „Rozumie mój” oraz wystawa pamiątek Towarzystwa.

Sesję otworzył Prezes PAU prof. dr hab. Andrzej Białas, który wspominał o zasługach Towarzystwa w popularyzacji nauki i obecnej bardzo trudnej sytuacji finansowej Towarzystwa z powodu braku dofinansowania z MNiSW w 2015 roku. Stało się tak po raz pierwszy od wznowienia działalności po II wojnie światowej. W kolejnym wystąpieniu Prezes ZG prof. dr hab. Elżbieta Pyza przypomniała historię Towarzystwa i przedstawiła bieżącą działalność (o historii PTP im. Kopernika można przeczytać w nr 9–12/2015 *Wszechświata*). Obecna działalność Towarzystwa to wydawanie czasopisma naukowego *Kosmos* oraz popularnonaukowego *Wszechświat*, organizacja wykładów, konferencji (m.in. corocznej konferencji „Tydzień Mózgu” i konkursów (m.in. ogólnopolskiego konkursu wiedzy neurobiologicznej „Brain Bee” oraz ogólnopolskiej Olimpiady Biologicznej).

Kolejnym punktem programu było wręczenie Złotych Odznak PTP im. Kopernika dla sponsorów Towarzystwa, którzy są też znakomitymi naukowcami i popularyzatorami nauki.

Złote odznaki otrzymali: prof. dr hab. Jerzy Wyrozumski, prof. dr hab. inż. Ryszard Tadeusiewicz oraz

prof. dr hab. Andrzej Tretyn, Rektor Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Następnie głos zabierali:

Prof. dr hab. Jerzy Wyrozumski – „Proces uspołecznienia nauki”

Prof. dr hab. Jerzy Vetulani – „*Wszechświat* – nauka dla ogółu”

Prof. dr hab. Maria Śmiałowska (Redaktor naczelna czasopisma przyrodniczego *Wszechświat*) – „*Wszechświat* w latach 2011–2015; blaski i cienie”

Prof. dr hab. Kazimierz Wierchowski – „*Kosmos* wczoraj i dziś”

Prof. dr hab. inż. Ryszard Tadeusiewicz – „O potrzebie popularyzacji wiedzy technicznej na równi z wiedzą przyrodniczą”

Prof. dr hab. Barbara Płytycz – „Tradycja plus nowoczesność”

Prof. dr hab. Janusz Kalbarczyk (Prezes Oddziału Lubelskiego PTP im. Kopernika) – „Historia Oddziału Lubelskiego PTP im. Kopernika”

Dr hab. Elżbieta Dumnicka (Przewodnicząca Sekcji Speleologicznej PTP im. Kopernika) – „50 lat działalności Sekcji Speleologicznej”

Dr Marcin Chrzanowski (Sekcja Dydaktyki Biologii) – „O dydaktyce szkoły wyższej zdaniem biologa i pedagoga”

Prof. dr hab. Bronisław Wołoszyn – „Fakty z historii Sekcji Speleologicznej”

Uroczystość jubileuszowe zakończył program naukowo-muzyczny „Rozumie mój”, w którym wystąpili Leszek Długosz i prof. Jerzy Vetulani. Połączenie poezji śpiewanej Leszka Długosza z komentarzami naukowymi prof. Vetulaniego na temat funkcjonowania mózgu w stanach emocji było niezapomnianym przeżyciem.